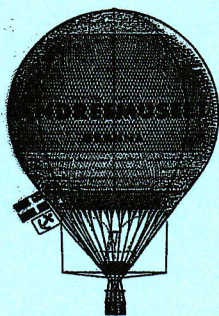

Högtidstale til 75-årsminnet for André-ekspedisjonen,
Ballongdagen i Gränna 18. juni 1972.

Ballongdagen

i Gränna

18 juni 1972

Till 75-årsminnet av
Andréemännens
Nordpolsexpedition
1897

Ballongdagen i Gränna 18 juni

Program:

- Kl. 12.30 Promenadkonsert av Huskvarna musikkår.
Kl. 13.00 1. Musik. Svensk Flygarmarsch.
2. Hälsningsanförande av Hembygdsföreningens ordf. redaktör Tage Grennfelt.
3. Högtidstal av polarforskaren, Mag. Art. Gunnar Skagestad, Fritjof Nansen-Stiftelsen, Oslo.
4. Musik.
5. Uppvisning. Gränna folkdanslag.
Kl. 14.00 BALLONGUPPSTIGNING (omkring).
1. Vätgasballongen "D-Gatzweiler 11" 1.200 kbm. Ballong Club Düsseldorf, Västtyskland. Pilot: Jojo Maes.
2. Vätgasballongen "Europa", 600 kbm. Hamburg, Västtyskland. Pilot: Wolfgang Haueisen.
3. Varmluftballongen "Andrea", Don Cameron 0.84. Aerostatiska Sällskapet, Stockholm. Pilot: Hans Åkerstedt.
4. Varmluftballongen "Gabriella", Don Cameron 0.84. Ballongklubben Barfotavuxna, Stockholm. Pilot: Jan Balkedal.
5. Varmluftballongen "Barbara", Western Baloons 65. Danderyds Ballongklubb. Pilot: Per-Olow Andersson.
6. Varmluftballongen "Corall", Piccard 56. Frederikssund, Danmark. Pilot: Kaj Paamand.
7. Varmluftballongen "Emelie", Piccard 56. Åfors Raket- och Ballongklubb. Pilot: P. A. Lundahl.

En brevduva kommer att medfölja varje ballong och släppas med brevduvpost strax efter starten.

Sveriges enda kvinnliga ballongpilot Margareta Åfors kommer att medfölja en av ballongerna.

Ballongpost kommer att medföras i Andrea, Gabriella och Barbara.

Reservation för ändring i programmet på grund av otjänlig väderlek eller andra mellankommande omständigheter.

Odd Gunnar Skagestad

Andrées Nordpolekspedisjon

Mine damer og herrer; svenske kvinner og menn,

La meg først, på vegne av Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda i Norge, få takke Grenna Hembygdsförening og foreningens ordfører Tage Grennfelt for den ære det er å få lov til å holde høytidstalen ved Andrée-jubiléet her i Gränna.

Det er i sommer 75 år siden Salomon August Andrée og hans menn seilte avsted med ballongen "Örnen" for å søke å nå Nordpolen. Det er dette minnet om Grännas berømte sønn som stedets Hembygdsförening vil feire med festlighetene her idag.

Jeg er både glad og beæret over at man har valgt å la en representant for Norge holde denne høytidstalen. For riktignok var jo Andrée svensk og hans ekspedisjon var et fullt ut svensk foretagende, men ved et jubiléum som dette er det sterke bånd mellom våre to naboland og broderland. Som ordfører Grennfelt i sin hilsmingstale så ganske riktig påpekte, var det fra norsk område – Danskøya ved Spitsbergen – at Andrée-ekspedisjonen seilte avsted. Det var likeledes på norsk mark – Kvitøya – at de tre menn Andrée, Frænkel og Strindberg møtte sin endelige skjebne og kom til å hvile i 33 år. Det var nordmenn som fant Andréemennenes levninger og sørget for at disse levninger og restene av ekspedisjonens utrustning ble ført tilbake til Sverige i 1930. Både Sverige og Norge har en stor og ærerik tradisjon innen polarforskningen; en tradisjon som vi i begge våre land gjerne vil holde i hevd, blant annet ved å høytideligholde minnene om pionértidens bragder og om de menn som utførte disse pionérbragdene. Jeg kan i denne forbindelse ikke unnlate å nevne at vi nettopp i disse dager hjemme i Norge feirer 100-års jubiléet for fødselsdagen til en av de største norske polarhelter, nemlig Roald Amundsen; mannen som erobret Nordvestpassasjen og Sydpolen. Likesom Andrée forsøkte også Amundsen å nå Nordpolen luftveien, om enn ikke i ballong men i fly. Likesom Andrée møtte også Amundsen sin endelige skjebne i det høye Arktis, hvor han forsvant sporeløst under en ekspedisjon i 1928.

De prestasjoner som svenske pionérer; polarforskere og oppdagelsesreisende, har utført, er vel kjent i Norge. Navn som Adolf E. Nordenskiöld og Salomon

August Andrée lyser side om side med navnene på våre egne norske polarhelter Fridtjof Nansen, Roald Amundsen og Otto Sverdrup. Derfor er det en glede for meg som nordmann å se hvordan dere her i Gränna feirer minnet om Andrée og hans dramatiske ballongferd mot Nordpolen. Derfor er det også en ære for meg å medvirke ved denne høytidelighet.

Hvem var han egentlig, Salomon August Andrée?

Se dét spørsmålet er det sikkert mange blant dere som kan besvare meget bedre enn jeg. Om Andrées barndom og oppvekst, om hans liv og levnet, om hans personlighet og mangfoldige interesser, om hans prestasjoner som ballongfarer osv., har det blitt skrevet mange og innholdsrike bøker, som dere sikkert kjenner til. Når det gjelder disse ting, vil jeg knapt kunne lærer dere noe nytt. Tvertimot vil jeg selv ute tvil finne det meget lærerikt å besøke de muséene dere har her i Gränna: Andréemuséet og Vitömuséet. Jeg er derfor ikke kommet hit som noen skolemester for å gi dere en detaljert leksjon i hvem Andrée var og hva han gjorde. For meg er det naturlig ved en anledning som denne å gjøre visse betraktninger og refleksjoner omkring Andrées verk utifra det perspektiv som avstanden i tid, dvs. 75 år – gir oss. Hva betydde f.eks. Andrées ballongekspedisjon mot Nordpolen for den samtid som opplevde dette dramaet, og hva betyr den for oss som lever idag?

Vi skal likevel repetere en del av de tildragelser og begivenheter som danner bakgrunnen for det 75 års jubiléum som vi feirer idag.

Salomon August Andrée ble født her i Gränna den 18. oktober 1854. Allerede tidlig la han for dagen den viljesterke begavelse, den målbevissthet og den utholdenhet som senere skulle bringe ham til berømmelsens tinder. I 1874 tok Andrée ingeniør-eksamen ved Tekniska Institutet i Stockholm. Andrées befatning med polarforskningen skrev seg fra 1882, da han deltok i en svensk ekspedisjon til Spitsbergen i forbindelse med det første internasjonale Polar-år, som var et verdensomspennende internasjonalt samarbeidsforetagende. Det var Andrées interesse for polarforskningen kombinert med hans interesse for ballonger og luftseiling, som førte til den idé som etterhvert modnet seg i ham: At det skulle være mulig å nå Nordpolen med ballong! Andrées entusiastiske interesse for ballonger var allerede blitt vakt da han som ganske ung ingeniør besøkte verdensutstillingen i Philadelphia. Det var imidlertid først i 1893, da Andrée var blitt overingeniør i det Svenske Patentverket, at han fikk anledning til selv å eksperimentere med ballonger. Han foretok etterhvert en rekke oppstigninger og luftseilinger, og han ble snart kjent som en eksepsjonelt dyktig og – ikke minst – en eksepsjonelt dristig ballongfører.

Da Andrée bekjentgjorde at han ville virkeliggjøre sin store plan om å nå Nordpolen med ballong, vakte det enorm oppmerksomhet, først i Sverige, senere også ute i den store verden. Fremstående personer, som f.eks. kong Oscar II og oppfinneren Alfred Nobel, gav foretagendet såvel moralsk som finansiell støtte, og sommeren 1896 kunne Andrée seile ut fra Göteborg med fartøyet "Virgo" med kurs for Spitsbergen, hvorfra han aktet å gjøre ferden med ballong mot Nordpolen. I første omgang mislyktes Andrée med sitt forehavende på grunn av dårlig vær – spesielt ugunstige vindforhold – som gjorde at han ikke ville ta risiken med å la ballongen gå opp. Men han gav ikke opp; året etter kom Andrée igjen til Spitsbergen for å gjøre et nytt forsøk, og den 11. juli 1897 steg ballongen "Örnen" til værs fra Danskøya med kurs nordover, - mot Nordpolen. Ombord i ballongen befant seg Andrée og hans to kamerater og ledsagere, Nils Strindberg og Knut Frænkel.

Som vi vet fikk ferden en tragisk slutt. "Örnen" nådde aldri Nordpolen; den havarte i isen nord for Spitsbergen. Først 33 år senere fikk verden vite hva som hadde hendt med Andrée-ekspedisjonen. I 1930 ble restene etter ekspedisjonen funnet på Kvitøya (Vitön) av mannskap fra det norske fangst- og forskningsfartøyet "Bratvaag". Her fant man også Andrées dagbok, som kunne fortelle om ekspedisjonens forløp og om de strabaser som Andrée-mennene hadde gjennomgått. Allerede fra begynnelsen av hadde "Örnen" vært utsatt for uhell. Slepeliner som skulle holde ballongen i lav høyde, så at man best skulle kunne utnytte vinden, brast. Derved steg ballongen til en altfor stor høyde, hvorved den mistet mye gass og senere sank altfor lavt. Vinden slo om og førte ballongen inn på en skiftende kurs inntil den under dårlige værforhold havarte i isen nær 83 grader nordlig bredde. Men da hadde man allerede satt en slags verdensrekord: Tre døgn hadde ekspedisjonen vært i luften; så lenge hadde ingen tidligere ballongferd vart. Etter havariet forsøkte mennene å ta seg frem til Franz Josef Land, hvor der fantes et depot, men de vanskelige isforholdene gjorde at forsøket ble umulig å gjennomføre. Det samme gjaldt deres neste plan om å søke å nå frem til Sjuøyane (mot syd-vest, i retning Spitsbergen). Etter voldsomme strabaser med uavlatelig kamp mot de arktiske naturkrefter is, vind og kulde, kom de til slutt til Kvitøya, hvor de steg i land. Her mistet Andrée-mennene livet mer enn tre måneder etter at de hadde seilt avgårde med "Örnen".

Andrée-ekspedisjonen for 75 år siden fikk altså en tragisk og katastrofal slutt. Ekspedisjonen nådde ikke Nordpolen som planen hadde vært, og ekspedisjonsdeltagerne vendte aldri tilbake i live. For såvidt må man på sett og vis kunne si at ekspedisjonen var mislykket. Og noen kan kanskje synes at det er litt merkelig at man vil holde en jubiléumsfeiring med festligheter i anledning av en så trist og sørgelig begivenhet.

Men minnet om Andrée-ekspedisjonen er ikke først og fremst minnet om en trist begivenhet. Det er ikke bare minnet om en mislykket plan som fikk en dypt tragisk slutt. Det er først og fremst minnet om den dramatiske siste akt i en stor manns liv. Det er minnet om en lysende prestasjon på grensen av den tids tekniske og menneskelige yte-evne.

I våre dager, med vår tids mer utviklede teknologi, kan det være nærliggende å sammenligne Andrée-mennene med nåtidens astronauter og å sammenligne ballongekspedisjonen mot Nordpolen med f.eks. Apollo-ekspedisjonene til Månen. På 1890-tallet hadde ennå intet menneske kommet i nærheten av Nordpolen, og det høye Arktis var et terra incognita – dvs. et ukjent område – mer ukjent for folk dengang enn Månen var det i 1969 da Neil Armstrong som det første menneske satte sin fot på dens overflate. Også i teknisk og teknologisk henseende er det interessante paralleller mellom Andrée-ekspedisjonen og vår tids måneferder. Andrées ballong representerte det mest avanserte av 1890-tallets teknologi. Dette var jo før brødrene Wright hadde oppfunnet flyet, og å seile med ballong var den gangen en teknisk prestasjon på linje med vår tids bemannede romskip. Men på ett punkt rekker ikke sammenligningen: Mens vår tids astronaut-ekspedisjoner er resultatet av teamwork, hvor mange tusen mann hver utfører sine vel koordinerte og høyt spesialiserte oppgaver, var Andrée-ekspedisjonen i meget større grad en individuell prestasjon; av Andrée selv og hans to ledsagere og av det fåtall øvrige personer som medvirket i prosjektet. S.A. Andrée var i én og samme person planlegger, koordinator, teknisk og vitenskapelig sjef og endelig også ekspedisjonsleder. Til denne kombinasjon krevdes naturligvis en mann med evner ut over det vanlige. Andrée-ekspedisjonen var noe mer enn bare et dristig vågestykke eller en sportsprestasjon. Det var også et genuint pionérforetagende; et forsøk på å anvende de ypperste menneskelige og tekniske ressurser for å utforske vår egen klode. Det er i dette perspektivet at vi idag må vurdere det som skjedde for 75 år siden. At Andrée selv forstod rekkevidden og betydningen av sin innsats, kan vi se av følgende ord som han skrev i sin dagbok ute på isflaket: ”Vi mena, att vi godt kunna taga döden, sedan vi gjort det vi nu gjort”.

Like til det siste var altså Andrée selv innstilt på å betrakte Nordpols-ferden ikke som et nederlag, men som en seier. Også vi, som kjenner ekspedisjonens på sett og vis tragiske utfall, vil først og fremst understreke Andrée-jubiléets positive og lyse sider når vi idag feirer polarheltens og ballongfarerens 75 års minne.

På denne måten vil vi også feire dette minnet i overensstemmelse med den ånd som karakteriserte mennesket S.A. Andrée.

Andrée var en typisk representant for de beste, fremskrittvennlige og fremadrettede tendenser på sin tid. Dette var det reformivrige 1880- og 1890-tallet, med denne tids faste tro på naturlovene, på utviklingen, på menneskehetens uavbrutte fremskritt og sivilisasjonens velsignelse, slik som den fremfor alt kom til uttrykk innen teknikken. man mente at vitenskapen ville, iallfall på noe lengre sikt, kunne løse alle gåter. Andrée var liberal; han var materialist og utilist, men kanskje først og fremst optimist. Hans guder het industri, teknikk og oppfinnelser. Andrées interesser innskrenket seg ikke til polarforskning og ballongflyvning, men omfattet også samfunnsspørsmål, spesielt når det gjaldt mulighetene for å forbedre det eksisterende samfunnet. Således var Andrée aktiv ikke bare som stifteren og den ledende sjel og drivende kraft i den Svenske Oppfinnerforeningen og som en nyskapende reformator når det gjaldt patentlovgivningens problemer. Han engasjerte seg også i andre av datidens aktuelle sosiale spørsmål, som f.eks. spørsmålet om kvinnens utdanning og stilling i samfunnet og spørsmålet om arbeidstidens forkortelse.

Andrées grunnholdning var at problemer var til for å løses; at de kunne og burde løses. Dette gjaldt både for samfunnsmessige/sosiale problemer og for tekniske/vitenskapelige problemer. Det var denne grunnholdning som til slutt gav seg uttrykk i ballongferden mot Nordpolen i 1897.

Jeg skulle tro at det moderne menneske kunne ha ett og annet å lære av Andréemennene og av deres innstilling til verden og dens problemer. Vår tid er på mange måter preget av skepsis overfor teknologien og dens muligheter og virkninger. Vår tids mennesker har på mange måter mistet troen på utviklingen og menneskehetens fremskritt. Kanskje vår tid kunne behøve litt av Andrées optimistiske målbevissthet. Vi vet f.eks. at meget av den amerikanske presidentens John F. Kennedys popularitet kom av at han maktet å gi sitt politiske program et slagord-preget navn, som nettopp appellerte til behovet for målbevisst og optimistisk fremtidstro. "The New Frontier" – dvs. "Den Nye Grense" – kalte Kennedy sitt program. Også i vår tid utvides stadig grensene for menneskets erkjennelse og dets muligheter, - både fysisk, geografisk, teknisk/vitenskapelig og sosialt. Men for at denne utviklingen skal kunne være mulig, må det alltid finnes pionérer. Det må finnes kvinner og menn som er villige til å ta risikoen med å gå foran på de veier hvor ingen før har gått, som har vilje og evne til å overskride grensen for det som i øyeblikket synes å ligge innenfor mulighetenes rekkevidde. En slik pionér var Salomon August Andrée, og det er som en slik grense-overskridende pionér-bragd at vi må vurdere ekspedisjonen med ballongen "Örnen" mot Nordpolen i 1897. Derved blir minnet om Andrée-ekspedisjonen ikke et dødt minne, men et virkelig jubiléum, som kan være en kilde til inspirasjon også for oss som lever idag.

(Takk for oppmerksomheten)